

Márai Sándor: Föld, föld!...

Márai Sándor életútját már ismerjük: 1900-ban született Kassán, 1918 után több utazást tett Nyugat-Európában, 1928-ban tért vissza Magyarországra, s lett részese a hazai szellemi életnek. A harmincas évek egyik legsikeresebb írója; Budapest ostromakor Leányfalun húzta meg magát, 1945 után újra írni kezd, ám 1948-ban az emigrálásra kényszerült. Ezt követően már nem is tért vissza Magyarországra — noha mindvégig magyar írónak tudta magát. 1989 februárjában az elmagányosodástól szenvedve öngyilkos lett. Művei emigrációja idején nem jelentek meg Magyarországon — életműsorozatát tavaly kezdte kiadni az Akadémiai és a Helikon Könyvkiadó. Az életrajz után így az életművét is megismerhetjük, odahelyezhetjük, ahová való: a század legnagyobb magyar írói: Krúdy, Móricz, Babits, Kosztolányi, Németh László és Illyés Gyula életműve mellé. Munkásságáról hosszú évtizedekig nem írtak Magyarországon, most gyors egymásutánban jelennek meg róla könyvek, cikkek, tanulmányok — mintha csak a kényszerű hallgatást igyekeznének pótolni az irodalomtörténészek. Ennél is fontosabb azonban, hogy az új sorozat révén művei is hozzáférhetővé válnak a hazai olvasók számára. Az életműsorozatban legfontosabb munkái közül már megjelent *Naplóinak* három kötete, s a munkásságát talán leginkább reprezentáló műve: az *Egy polgár vallomásai*. A tavalyi könyvhéten melléjük került a *Föld, föld!...* című emlékezéskötete is.

Formailag ez a mű a 43—44—45-ös *Napló* párja. A *Napló* apró, pontos és fegyelmezett feljegyzések füzére, ez a visszaemlékezés 1972-ben íródott, és az 1944—48 közötti időszak történéseit mutatja be: a leányfalusi visszahúzódást, az orosz csapatok bevonulását és tevékenységét, a szerző Budapestre való visszatérését, első külföldi útját, aztán az emigrációra való készülődését. Nem jelen idejű tehát ez az írás — ennyiben különbözik a *Naplótól*. S különbözik abban is, hogy annak fegyelmezettisével szemben a szabad áramlás jellemzi. A kronologikus rendben történő emlékezés ugyan megteremti a mű szerkezetét, mégis azt mondhatjuk: emlékek, eszmefuttatások szabad leírása jellemzi ezt a munkát, az egyes részletek önálló életre kelnek, s időnként szinte elburjánzanak. A naplóírás fegyelme teljesen eltűnt, a részletek uralják a könyvet. Érdekes módon ez nem válik kárára a műnek: vélhetően azért, mert irodalmunk egyik legnagyobb gondolkodója és stílusztája áll mögötte. Az emlékezés — szemben a *Napló* írójával — többlettudással is megajándékozta: látja, ismeri a történelmivé váló események végkifejletét, kifutását: a távlat érvényesíti szavait. Ennek kap-

csán mindenképpen meg kell jegyezni: Naplójának egyetlen sora sem vesztette el hitelét, inkább arról van szó, hogy a *Föld, föld!*... szerzője a történések és a megírás időpontja közötti időszak eseményeit is felhasználta véleménye kialakításához.

A *Föld, föld!*... című emlékezésfüzér első nagy tömbje az 1944-ben Magyarországra érkező szovjet csapatok tevékenységének megítélésével, mentalitásának elemzésével foglalkozik. Jellemző történet: az egyik orosz katona *burzsuj*nak tartja Márait, mert a „lelkében őriz valamit”. „A szovjet rendszer — hamarosan megtudtam — éppen ezt akarta elvenni tőlem, amit a »lelkemben őriztem« — teszi hozzá a szerző. „A német hadsereg szervezeti és technikai erő volt; ez a keleti hadsereg inkább úgy hatott, mintha valamilyen biológiai erő... öntött volna hadi alakzatot”. Ez az erő mechanizálta magát, s a világ egyik leghatalmasabb erejévé vált. „Hitlernek nagy tévedése volt, amikor... lebecsülték az orosz, a szovjet hatalmat” — mondja. S ismét csak hozzátes� ehhez egy megjegyzést: „De lehet, hogy éppen ilyen tévedés a jövőben, amikor — valószínűleg megint hamis értesülések alapján — túlbecsülik a szovjet hatalmat.” Aligha tévedés azt állítani, hogy e megjegyzés mögött már az 1945 utáni tapasztalatok húzódnak meg, valóságtartalmát pedig éppen az utóbbi évek szovjetunióbeli történései igazolják.

A kötet második része a szerző Budapestre való visszatérésének körülményeit és a háború utáni Budapest életét mutatja be. Közben megidézi ennek az időszaknak a légkörét is, a tagadhatatlan és mindenféle manipulációs szándékoktól mentes „megújódásélményt”. Márai persze nem tud — és nem is akar — kilépni az irodalomból; a saját és Kosztolányi Dezső elpusztult háza kapcsán hosszú, áradó kitérőt tesz: a magyar irodalomról és Kosztolányiról ír hosszan és szárnyalva. „A költők voltak azok, akik a legelőből később hazát csináltak. Mindig a költők csinálnak hazát a legelőből” — mondja. Másutt pedig a harmincas évek nagy írónemzedékéről szólva megjegyzi: „Nemcsak írtak, gyönyörűségből, hanem olvastak is szuszogva. Minden korban, minden megközelíthető nyelven olvastak. Fordítottak németből perzsa kádenciákat, angoltól kínai lírát... Mindent »műveltek«, mert fel kellett tölteni a magyar nyelvet a szükségesen túl a felesleges szavakkal. Tudták, hogy a feleslegessel kezdődik az Irodalom. És az Irodalommal kezdődik a nemzet”. A „kitérő” a magyar irodalom legszebb oldalaihoz tartozik, helye van minden, irodalmunk karakterével foglalkozó antológiában.

Am hiába a megújódás, a társadalommal való együttlélegzés, a magyar politika balra sodródása idején Márait is támadások érik: Lukács György éles kritikával illeti újonnan megjelent regényét, később egyik munkája zúzdába kerül. Az író ismét érzi a légkör változását: felkészül az emigrálásra. Búcsúképpen körbejárja Budapestet. „Mehettem egyenesen előre, ki a Ligetbe. Vagy irányt válthattam, és elindulhattam az Oktogonon át a Duna-part felé, hogy onnan, az egyik új hídon át, Budára menjek. Mindennek nem volt akadály. Csak éppen nem volt *értelme*, mert nem tudtam többé, merre menjek, hiszen minden útirány ugyanoda vezetett: egy térfogatba, ahol nincs szabadság. Ahol minden utcasarkon ugyanaz a buktató uralkodott: az erőszak és a család.”

Talán a fenti rövid idézet is jelzi az író ítéletének és stílusának pontosságát. Éppen látásmódja, említett kitérőinek, megjegyzéseinek gondolatgazdagsága emeli Márai Sándor emlékezőkötetét irodalmunk egyik kiemelkedő munkájává. Sokaknak kellene megismerniük... (*Akadémiai—Helikon*, 1991.)

FÜZI LÁSZLÓ